ی□ک□م پ□ر□ژە: ئەبو یەئقوب ئەلکندی.. ئولریش ڕودۆلف.. کاوە جەلال لە ئەڵمانییەوە

نەشیاوە ئەم سەرەتایانە لە ناوی ئەبو یەئقوب ئەلکندی (نزیکەی 800-870) جیا بکرێنەوە. کندی لە لایەن هاوچەرخانییەوە ناو دەنرا "فەیلەسوفی ئەرەبەکان"، لێرەشدا مەبەستیان لەوە بوو کە کندی بە زمانی ئەرەبی بەشدارییەکی بەواتای لە هێنانەئارای زانستی فەلسەف□یدا کردووە. جگە لەوە کندی خۆی دیاردەیەکی سەرنجڕاکێش بوو. بە هەر حاڵ سەرچاوەکان دەگێڕنەوە کە ئەو ژیانێکی خۆشگوزەرانی بەسەربردووە. ئەو، وەک کوڕی خانەوادەیەکی دەسەڵاتداری ئەرەبیی باشوور، سەرەتا لە کوفە دەستی بە خوێندن کرد (باوکی لەوێ پۆستی پارێزگاری هەبوو)، پاشان لە بەسرا، ئەوجا لە کۆتاییدا چەند ساڵێکی درێژخایەنی لە بەغداد لە کۆشکی خەلیفەدا بەسەر برد (بە ڕوداوێکی کورتخایەنەوە کە وەک دۆگۆترێت گۆیا بەر غەزەبی خەلیفە کەوتووە).

ژیان لە گەورەشاری بەغداد ئەو سوودەی هەبوو کە کندی ڕاستەوخۆ گۆڕانی خێرای زانستە جیاوازەکانی ئەزموون دەکرد. هەر بابەتێک لە پایتەخت بۆ ئەرەبی وەربگێڕرایە، ئەو وەری دەگرت و پاشان هێندەی نەدەخایاند دەستی دەکرد بە کارکردن لەو بابەتەدا. لێرەوە ک□ بەرهەمێکی فراوانی زانستی سەریهەڵدا: نووسین ل□ بارەی ئەستێرەناسی و ئەسترۆلۆگی، ئۆپتیک و ماتماتیک، موزیک و پزیشکی، فۆنێتیک و ئەلخێمی. بە پێشکەشکردنەکانی سەر ئەم تێکستانەدا خویا دەبێت کە تێکستەکان ئاڕاستەی بەرپرسانی جیاوازی پەروەردەی نوێ کراون (خەلیفەکان، پزیشکان و هەڵبەستڤانان). بۆیە دەتوانین کندی ناو بنێین زانایەکی یونیڤێرساڵ. ئەو گرنگیی بە سەرجەمی ئەو زانستانە دەدا کە لەو سەردەمەی ئەودا لە سەرچاوەکانی ئەنتیکەوە وەرگیران، هەروەها کۆششی بەرپرسیارانەی ئەو رۆڵێکی بەرچاوی لەوەدا گێڕا کە زانستەکان لە جیهانی ئیسلامیدا بمێننەوە و پتر گۆڕانیان پێبدرێت. هاوکات ڕەوایە کە کندی ناو بنێین فەیلەسوف، چونکە سەرباری فراوانیی بەرهەمەکەی، هێشتا هەر فەلسەفە ل□ نێویدا زاڵ بوو، ئەمەش لە دوو ڕووەوە: یەکەم، لە مەغزایەکی فراواندا،

زۆرینەی بەشە زانستییەکان کە کندی پێوەی خەریکبوو، بەگوێرەی تێگەیشتنی ئەو خۆی (و هەروەها بەگوێرەی دابی ئەڕیستۆتەلی) سەر بە فەلسەفە بوون؛ دووەم، لە مەغزایەکی تەسکدا، کندی بە چەند نووسینێک کۆتایی بە بەرهەمەکەی هێنا کە بەتەواوی بە بابەتی فەلسەفەیی تەرخان کرا بوون، ئەوەش هاوکات بەو مەبەستە کە ڕێنوما و ئامانجی هاوبەش بە دیراسە زانستییەکانی بدەن.

بێگومان کندی بە نووسینی ئەو جۆرە تێکستانە پەیوەستی بە شارەزایی فەلسەفەیی بوو، بەدەستهێنانی شارەزاییەکانیش لەو ساڵانەدا کە کندی بە بەغداد هات (واتا پێش 830)، هێندە ئاسان نەبوو، چونکە ئەو دەمە تەنیا ژمارەیەکی کەم بەرهەمی فەلسەفەیی بە ئەرەبی وەرگێڕرابوون (پێدەچێت تەنیا ئەتیکی باو، لۆگیکی گەزارە و هەندێک بەشی فەلسەفەی سروشتی ئەڕیستۆتەلیس). بۆیە یەکەم هەنگاوی کندی ئەوە بوو کە زەمینەی لێهزرینەکانی خۆی فراوان بکات، بە ئەم مەبەستەش پەیوەندیی کرد بە چەند وەرگێڕێکەوە کە لە دەوروبەری کۆشکی خەلیفە چالاک بوون و ڕایسپاردن تاکو نووسینی دیکە پەیدا بکەن و بۆی وەربگێڕن بە ئەرەبی. ناتوانین هەموو ئەو بابەتانە بەوردی دیاری بکەین کە بەم شێوازە تا ناوەڕاستی سەدەی نۆیەم وەرگێڕران. وەلێ ئێمە دەتوانین تا ڕادەیەک بەجەختی پێشانی بدەین کە کام تێکستانە لەو سەردەمەدا لە پێشخانی گرنگیپێداندا بوون و بە کۆششی تایبەتی کاریان تێدا دەکرا. لە نێو تێکستەکاندا ئەمانە هەبوون: نووسینە فەلسەفیی-سروشتییەکانی ئەڕیستۆتەلیس، ئەوە بەگومان گەر پێشتر نەناسرابووبێتن (“[illegible]“، “[illegible] [illegible]“)، هەروەها “[illegible]” و “[illegible] [illegible]“، ئەوجا چەند بەرهەمێکی پلاتۆن کە لە نێویاندا بەبێ هیچ گومانێک “[illegible]” و “[illegible]” هەبوون، ڕەنگە هەروەها دیالۆگی دیکەی ئەو، وەک “[illegible]” و “[illegible]“. جگە لەوە کندی بە تایبەتی ئەو تێکستانەی ناسی کە لە ئەنتیکەی دەمەو کۆتاییدا سەریان هەڵدا بوو. لەم ڕەوشەدا دەبێت حساب بۆ وەرگرتنێکی فراوان بکەین، ئەمەش لە ڕاڤەکەرانی سەرەتای ئەڕیستۆتەلیسەوە (لەوانە ئالێکساندەری ئافرەدیسیاس) بۆی دەکرد تا دەگەیشت بە شوێنکەوتە کریستیانییەکانیان (لەوانە یەهانس فیلۆپۆنەس). بێگومان هەر لەم پەیوەندییەدا نوێپلاتۆنییەکان، بەتایبەتی پلۆتین و پرۆکلۆس، یەکجار گرنگ بوون و کاریگەریی زۆریان لەسەر کندی نواند. ئەوجا دەبێت ئەوەش ببێژین کە کندی هزری ئەوانی لە نووسینە ئۆریجینالەکەیدا نەناسی، نەخێر، نووسینەکانی بەردەمی بریتی نەبوون لە کارە ئۆریجینالە گریکییەکانی ئەوان بە وەرگێڕراوی بە

ئەرەبی، بەڵکو کارتێداکردنی دیکە و پارافراز بوون کە تا ئەمڕۆ ڕەچەڵەکیان ساغ نەکراوەتەوە. لەم نووسینانەدا هەندێک بەشی “ئیننەئادەکان”ی پلۆتین، “ئینستیتوتسیۆ تیلۆگیکا”ی پرۆکلۆس، ڕاڤەکرابوونەوە، ئەوەش لە ڕوانگەیەکی مۆنۆتایستیی پابەندەوە بەو تێڕوانینەی ئافراندنەوە کە لە نووسراوە پیرۆزەکاندا داڕێژراوە. لێرەدا جێی سەرنجە کە ئەو نووسینە ناوبراوانە بە هینی ئەڕیستۆتەلیس دانرابوون (نووسینە بەناوبانگەکەی “[illegible]”، هەروەها “[illegible]” (*Liber de Causis*) و زۆری دیکە).

کندی لە خستنەگەڕی ئەم پرۆگرامە بەرفراوانەی وەرگێڕاندا ڕۆڵێکی تەواو چالاکی گێڕا: ئەو نەک تەنیا تێکستە جیاوازەکانی بە کارتێداکردن هەڵدەبژارد، بەڵکو هەروەها ئەو بابەتە وەرگێڕراوانەشی لە ڕووی زمانەوە چاک دەکرد کە دەخرانە بەردەمی؛ جگە لەوە کندی ناساندنێکی دیکەی پێبڕا، کە بەو پێیە ئەو واژە فەلسەفییەکانی لە ئەرەبیدا چەسپاندووە. نووسینەکەی بە ناونیشانی “[illegible]” یەکەم هەوڵ بوو بۆ ئەوەی گەنجی وشە زانستییە نوێکان کە مرۆڤ بە دانەوەی واژە گریکییەکان پێویستی بوو، پوخت بکاتەوە و وەک پێوەر بچەسپێنێت. باوەجو کندی تەنیا هاندەر و سوودوەرگری ئەو چالاکییە چڕەی وەرگێڕان نەبوو کە لە دەوری خۆی کارا بوو، بەڵکو پێدەچێت تەنانەت قوربانیشی بوو بێت. ئاخر کاتێک ئەو خەریکی نووسینی فەلسەفەیی بوو، بەردەوام گۆڕان بەسەر بناغەی هزرینیدا دەهات، بەردەوام تێکستی نوێ بە هێنانەنێوانی پرسیاری دیکە و دەستپێکی دیکەی چارەسەرکردنەوە دەناسران، ئەویش لە لایەنی خۆیەوە زۆر جار ناچار دەبوو پێشبینییەکانی نوێ بکاتەوە و بەو وروژێن و سەرچاوانە ئیزافەیان بکات کە پێشتر دەستی پێیان نەدەگەیشت.

ئەمە بەتایبەتی لەو نووسینەدا خویا دەبێت کە دەتوانین ناوی بنێین بەرهەمە سەرەکییەکەی کندی: گۆتارێکی تا ڕادەیەک بەرفراوان لەبارەی مێتافیزیک (بە ناونیشانی “[illegible]”). نووسینەکە بەگوێرەی ئەو داڕشتنە کە بۆ ئێمە گەیەنراوە، لە چوار بەش پێکدێت و بەشەکان نەک تەنیا لە ڕووی بابەتییەوە، بەڵکو هەروەها لە پاشخانی فەلسەفەییانەوە زۆر جیاواز بنیاتنراون.

کندی لە بەشی یەکەمدا دەخوازێت چێوەی توێژینەوەکە بچەسپێنێت. بە دیدی ئەو ئەرکی فەیلەسوف گەڕانە بەدووی ڕاستیدا، واتا گەرەکە ئامانجی ئەو گەڕان بێت بەدووی هۆکارەکانی فۆرم و ماتەری، بزووتن

و مەبەستی شتەکاندا. ئەمە هەڵبەتە مێتافیزیکی ئێگزیستێنتیالیسمان دەهێنێتەوە یاد کە لە تێکستەکەی کندیشدا بە فراوانی بەکار دەهێنرێت و تەنانەت ناوبەناو سیتاتی (ئیقتیباسی) لێوەردەگیرێت.

وەلێ ڕوانگەی کندی لە بەشی دووەمدا دەگۆڕێت. ئێستا ئەو خۆی بە جیهانەکەمانەوە خەریک دەکات، لێرەشدا وای دادەنێت کە فراوانیی جیهان بێدوایەکی نییە، بەڵکو دوایەکییانە کشاوە. کندی سەرەتا ئەم دوایەکێتییە بە فەزا گریمانە دەکات، لێرەشدا سەرلەنوێ خۆی بە ئێگزیستێنتیالیسەوە گرێ دەداتەوە، وەلێ ئێستا بەتایبەتی نووسینەکەی ئەو بە ناونیشانی “[illegible]” وەک دەرچەی لەهزرینەکانی وەردەگرێت. سەرەڕای ئەوە کندی هەنگاوێک لە ئێگزیستێنتیالیس تێپەڕ دەکات و دەبێژێت، کە جیهانەکەمان لە ڕووی کاتیشەوە دوایەکییە، واتا گەردوون دەستپێکێکی کاتەکیی هەیە، ئەمەش پێچەوانەی تێڕوانینەکانی ئێگزیستێنتیالیسە، بۆیە ئێستا هانا بۆ ئەرگومێنتەکانی یۆهانس فیلۆپۆنۆس دەبات.

کندی لە بەشی سێیەمدا هەوڵ دەدات لەرێ بوونی (وجودی) خودا بسەلمێنێت، لێرەشدا ئەرگومێنتێک وەک بناغە دادەنێت کە لە زۆرێتیی شتە بەرجەستەکانی شیاوی دەرککردنەوە لەرێ بوونی یەک-ی بنەڕەتی دەرئەنجامێنێت. وەلێ ئەمە واتایەکی ئەوتۆ دەگەیەنێت کە زەمینەی پەرچاندنەکانی کندی سەرلەنوێ گۆڕانی بەسەردا هاتووە، چونکە ئەوە کە لێرەدا ڕوون دەکرێتەوە، نە بە ئێگزیستێنتیالیس و نە بە یۆهانس فیلیپۆنۆس دەگونجێت، بەڵکو شیاوی گونجاندنە بە تێکستەکانی پرۆکلۆسی نوێپلاتۆنی.

تێڕوانینەکانی پرۆکلۆس هەروەها چوارەم بەشی نووسینەکە دیاری دەکەن. ئێستا کندی هەوڵ دەدات وەسفی خودا بکات، لێرەشدا گەڕان بە تیۆلۆگییەکەی نەگەتیڤ دەدات کە تەواو لەژێر کاریگەریی نوێپلاتۆنیزمی درەنگدایە. وەلێ ئەم تیۆلۆگییە تێکستەکە تەواو ناکات، بەڵکو لە کۆتاییدا هزری کندی بە دوا جار وەردەچەرخێت. ئێستا کندی دەبێژێت، کە خودای دوور و نەشیاوی ناسین گەردوونی لە ئەزەلییەتەوە نەخستەتەوە، بەڵکو لە هیچەوە لە کاتدا ئافراندوویەتی. لێرەدا کندی دۆگمە ئایینییەکەی ئافراندن لە هیچەوە دەناسێنێت.

ئەمانە پێکڕا بەڵگەن کە کندی مامەڵەیەکی وردی لەتەک سەرچاوەکانیدا کردووە. ئەو، هاوشێوەی زۆر هزرڤانی کریستیانی لە ئەنتیکەی دەمەو کۆتاییدا، هەوڵی دەدا کە گەلێک کۆنسێپتی

فەلسەفەیی و ستراتیژیی ئەرگومێنتهێنانەوە تا ڕادەی شیان پەیوەند بکات بە بڕوا ئایینییەکانی خۆیەوە. ئەمەش، وەک بینیمان، چواندنی بۆ کارە سەرەکییە مێتافیزیکییەکەی ئەو هەیە، وەلێ هەروەها چواندنی بۆ نووسینە بچووکەکانیشی هەیە. ئەو کۆنسێپتە فەلسەفەیی و ستراتیژیانەی ئەرگومێنتهێنانەوە دەرفەتیان بۆ ڕەخساند کە پرسیاری تایبەتی لە کایەکانی دیکەی فەلسەفەوە (فیزیک، پسیکۆلۆگی، ئێتیک و هتد) بهێنێتە بەر باس و بۆ هەر یەکەیان ڕوانگەی خۆی دەرب□□ت.

گەر مەسەلەکە بریتی بووایە لە بابەتەکانی فەلسەفەی سروشت، ئەوا هەڵوێستی کندی تەواو ئەڕیستۆتێلیانە بوو. ئەمە بۆ نموونە لەم ت□و□ژینەوانەی ئەودا خویا دەبێت: "□ە□□□ە□ □ۆ□ □ە□□□□ە □ □ە□□□□□□□"، یان "□□□□□□□ □□□ □□□□□□□□□ □□□□□□□□ □□ □□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□□ □□ □□□□□□ □□□□□□□□ □□□□ □□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□□". ه□ردوو نووسینەکە بەزۆری پشت بەم نووسینانەی ئەڕیستۆتێلیس دەبەستن: "□□□□□□□ □□□□□□□ □ □□□□□□□□□□" و "□□□□□□□ □□□□□□□□". و□لێ ڕەوشەکە لە پرسیارەکانی پسیکۆلۆگی و ئێتیکدا جیاوازە. کندی ئێستا خۆی بەڕوونی لەنێو دابی پلاتۆندا دەبینێتەو□، ل□ب□□شدا تاکە توخمی ڕێبازی□ک□ی تەنانەت هەندێک جەرەیانی جیاوازی پلاتۆنیزم دەپەرچێنن (وەک: کۆنسێپتی داخراوییی لە پلاتۆنیزمی قۆناغی ناوەڕاستدا؛ □اق□ی□کی پلاتۆنیزەکەری نووسینی "□□□□□□□ □□□□□□□□" ل□ ئەنتیکەی دەمەو کۆتاییدا؛ ئەوجا نیۆپلاتۆنیکای ئەرەبی، بۆ نموون□ "□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□□□□□").

وەلێ کندی، سەرباری پابەندی بە نووسراوەکانی بەردەمییەوە، ڕێگەیەکیشی بۆ تێڕوانینەکانی خۆی دۆزییەوە. ئەمە بەتایبەتی لەو گوتارەدا ئاشکرا دەبێت کە بە ناونیشانی "□ە□□□ە□ □ە□□" نووسیوێتی. نووسینەکە لە چەند پەڕەیەکی کەم پێکهاتووە، وەلێ ئەوپەڕی کاریگەر بوو. ئەم گوتارەش بە بابەتێکی کلاسیکییەوە خەریکە، هەروەها ئەمجارەش لە گەیاندنی فێرگ□یانەی ئەڕیستۆتێلیزمەوە. وەلێ هەر بەم تێکستەدا دەبینرێت کە کندی نەک تەنیا توانیویەتی وەستایانە مامەڵە لەتەک ئاستی هەنووکەیی زانستە گەیەنراوەکەدا بکات، بەڵکو خۆیشی بەشدارییەکی ڕەسەنی لە بنیاتنانی فەلسەفەدا کردووە.

ئەو پرسیارە کە بۆ دانوستاندن لە بەردەمدا بوو، بەگشتی ناسراوە: پرسیارەکە ڕووی دەکردە ئەو کێشەیە کە داخۆ مەبەستی ئەڕیستۆتێلیس لە جیاوازیکردنی نێوان زەینێکی ناچالاک و زەینێکی چالاکدا (نووسینی "□ە□□□ە□ □ە□□□□"، بەشی سێیەم، 5) چی بووبێت. □اق□ک□رانی

ئەڕیستۆتێلیس لە ئەنتیکەی دەمەو کۆتاییدا، لەوانە ئالێکساندەری ئەفرۆدیسی، تەمیستیۆس و یەهانس فیلۆپۆنۆس، خۆیان بەم کێشەیەوە خەریک کردبوو بەبێ ئەوەی بە هاوڕاییەک بگەن. کندی پێشنیارەکانی ئەوانی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە دەناسی، سەرەڕای ئەوە ڕێگەیەکی خۆیی بۆ ڕاڤەکردنی دەربڕینەکەی ئەڕیستۆتێلیس هەڵبژارد. کندی لێرەدا دوو نوێکاریی ئەنجام دا کە بوون بە پێوەر بۆ سەرجەم دانوستاندنەکانی ئایندە لەبارەی پرسیارەکە: لە لایەک زەینی چالاک کە لە نووسینی “[illegible]”دا دیاری کراوە، لە ڕۆشنایی نیوپلاتۆنیزمەوە ڕوون دەکاتەوە. کندی دەبێژێت، زەینی چالاک هۆکار و پرنسیپی گشتگیری (یونیڤێرساڵە) سەرجەم زەینەکانە، بەمەش کندی بناغەیەک بۆ ئەو شتاندنە / بابەتاندنە (هیپۆستازکردنە) دەچەسپێنێت کە درەنگتر لای فارابی دەبینین. وەلێ کندی لە لایەکی دی هەوڵ دەدات وردتر لە زانایانی پێش خۆی وەسفی ڕوداوی هزرین بکات، لێرەشدا ئەو یەکەم نووسەرە کە گریمانەی سێ پلەی مەئریفەی هۆشەکی لەنێو تاکە دەروونەکاندا دەکات و بریتین لە: 1) زەینی هێزەکی / شیمانەیی (پۆتێنسیەڵ)، واتا توانستی مروڤ بۆ هزرین؛ 2) زەینی بەکردەکیکراو (ئەکتوالیزەکراو) یان بەدیهێنراو کە فەری زانین (بۆ نموونە فەری هونەری نووسین) بووە، وەلێ هەنووکە بەکارینەهێنێت (ئێستا نانووسێت)؛ 3) زەینی دیار کە هەنووکە زانینی بەدیهێنراو بەکاردەهێنێت و بەم شێوەیە خۆی بە دەرەوە بەیان دەدات.

گوتاری “[illegible]” بوو بە مایەی ناوبانگەکی نەمر بۆ کندی. ئەم نووسینە نەک تەنیا لە لایەن زۆر نووسەری جیهانی ئیسلامییەوە خوێنرایەوە، بەڵکو هەروەها لە چەرخی ناڤینی لاتینیشدا بە گرینگیپێدانەکی زۆرەوە وەرگیرا. ئەوجا نابێت ئەم پرسەش لەیادبکەین: تێزەکی دی کە کندی بڕوای پێی هەبوو، بە ماوەیەکی درێژخایەن (لانی کەم لە ناوچەی کولتووری ئیسلامیدا) بە ناوی ئەوەوە گرێدرابوو. لێرەدا مەبەستمان لە هەڵوەستی ئەوە بەرانبەر ئایین. کندی لەم هەڵوەستەدا زەمینەیەکی ئەپیستیمۆلۆگیانەی نەوکەیی بە مەئریفەی فەلسەفەیی و زانینی دەرئەنجامەنراو لە سروشەوە دانانێت، بەڵکو هەردووکیان سووک و ئاسان بە پای یەکدییەوە دەهێڵێتەوە، یان گەر ڕووشی ناکۆک لە نێوانیاندا هەبێت، پێشتریی بە ئایین دەدات.

پێشتر نموونەیەکی ئەم هەڵوەستەمان بینی. مەبەست لەو هەقیقەتەیە کە کندی، لە کۆتایی نووسینەکەیدا لەبارەی مەتافیزیک، تیۆریی

ئافراندن لە هیچەوە دەهێنێتە بەر باس بەبێ ئەوەی بەوردی ڕوونی بکاتەوە (بێگومان ئەم تیۆرییەی لە جێیەکی دیکەدا فراوانتر ڕوونکردەوە). لەپاڵ ئەمەدا دەتوانین نموونەی دیکە بۆ پاڵیەکیی بڕوا باوە ئایینی و فەلسەفەییەکان بهێنینەوە: بڕوابوون بە زیندووبوونەوەی لەش (کە بە تیۆریی دەروون لای پلاتۆن ناگونجێت)؛ هەوڵدان بۆ تەفسیری قورئان کە هەوڵێکی بەتوانای وردە، وەلێ ناسیستەماتیکیی□ (□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□□□□□□“ □□□□□□□ □□□□□□□□□□□ □□□□□ (□ □□□□□□)”، ک□ بریتییە لە تەفسیری سورەتی 55، ئایەتی 6)؛ یان ئەو ئیئتیرافەی کندی، کە بەو پێیە فەلسەفە هەمیشە هەنگاو بە هەنگاو لە ڕاستی نزیک دەکەوێتەوە، وەلێ پەیامهێنەکان زانینێکی کامیل و ئەزەلیان پێدەدرێت (چونکە زانینەکە خوداییە).

بەهۆی ئەو دەربڕینانەوە هەوڵ درا کندی لە تیۆلۆگیی ئیسلامی نزیک بخرێتەوە، لێرەشدا بەتایبەتی دوو ئەرگومێنت هێنرانەوە: گۆترا کە کندی ڕەچاوی دۆگمی ئیسلامی دەکات و ئەوەش لە زۆر دەربڕینی ئەودا هەستی پێدەکرێت؛ هەروەها ئەو تیۆلۆگانە کە کندی پەیوەندیی پێیانەوە هەبوو (بەتایبەتی مەدرەسەی موئتەزیلە)، لە لایەنی خۆیانەوە ئەوپەڕی ئاوەزگەرایانە ئەرگومێنتیان د□هنایەوە و بەوەش لە هزرینی فەلسەفەیی نزیک دەکەوتنەوە. ئەم دوو ئەرگومێنتە ڕاستن، وەلێ ناشێت لێوەیان پابەندییەک وەک دەرئەنجام دەربکێشرێت، چونکە سەرباری هەموو نێوکۆییەک لە بابەت و پرسە پێویستەکاندا کە مر□ق پ□وەیان خەریک دەبوو، هێشتا هەر ڕێگەکانی مەئریفە کە کندی و موئتەزیلەکان گرتیان□ بەر، لە پرسە کرۆکییەکاندا جیاواز بوون. هەر لایەنە خاوەنی دابی هزری و سەرچاوە و نموونەی خۆی بوو، هەر لایەنە تێگەی خۆیی هەبوو و گۆڕانی بە مێتۆدی خۆیی دا. بۆیە ڕەوا نییە کندی بە کەسێکی نزیک لە تیۆلۆگیی ئیسلامی دابنرێت. کندی فەیلەسوف بوو، هاوچەرخەکانی و فەیلەسوفانی پاش خۆی ئەویان بە فەیلەسوف دادەنا – جا گەرچی فەیلەسوف بوو بە تایبەتمەندییەکەوە: ئەو فەلسەفەی خستە خزمەتی دۆگمی ئیسلامییەوە.

<u>سەرچاوە</u>

Ulrich Rudolph: Islamische Philosophie. München 2004

<u>فەرهەنگۆک</u>

مۆناتایستی: مۆنۆتایزم ڕێبازێکی فەلسەفەیی یان ئایینییە کە یەک خودا بە بنەڕەتی جیهان و ژیان دادەنێت. مۆنۆتایست کەسێکە کە

بەگوێرەی ئەم ڕێبازە دەهزرێت.

پارافراز: تێکستی فەیلەسوفێک یان زانایەکی دی بە زمانی خۆ بدرێتەوە.

شتاندن: (یان بابەتاندن) بریتییە لە هیپۆزتازکردن، واتا ئەوەکەیەکی تێگەیی یان ئەبستراکت ئەدگاری شت یان بابەتی پێدەدرێت. ئەمە دەشێت پەیوەند بە خودایەتیشەوە ئەنجام بدرێت.

تیۆلۆگیی نێگەتیق: (theologia negativa) و□□ا م□دانەوەی بڕوای ئایینی بە یاریدەی فەلسەفە و ئاوەز. کاتێک “تیۆلۆگیی سروشتی” جەخت لە مەئریفەی ئۆبژێکتیفی و شیمانەی سەلماندنی خودا دەکات، ئەوا تیۆلۆگیی نێگەتیق ب□ پێچەوانەوە ئەو تێڕوانینە ڕەتدەکاتەوە و سەرجەمی ئەو ناو و ئەدگارانە کە بە خودا دەنرێن، نەفی دەکات، کە ئیدی خودایەتی دەبێت بە “هیچ / نەبوون”ێکی نەشیاوی پێشبییکردن و دیاریکردن لەو بەر جیهانەوە. بڕوانە:

Universal-Lexikon. Negative Theologie.

https://universal_lexikon.de-academic.com